

~~5817~~
~~5817~~ П 473964

ЧЕРВОНИЙ

ШЛЯХ

1

„ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА“ 1935

Ціна 1 крб. 50 к.

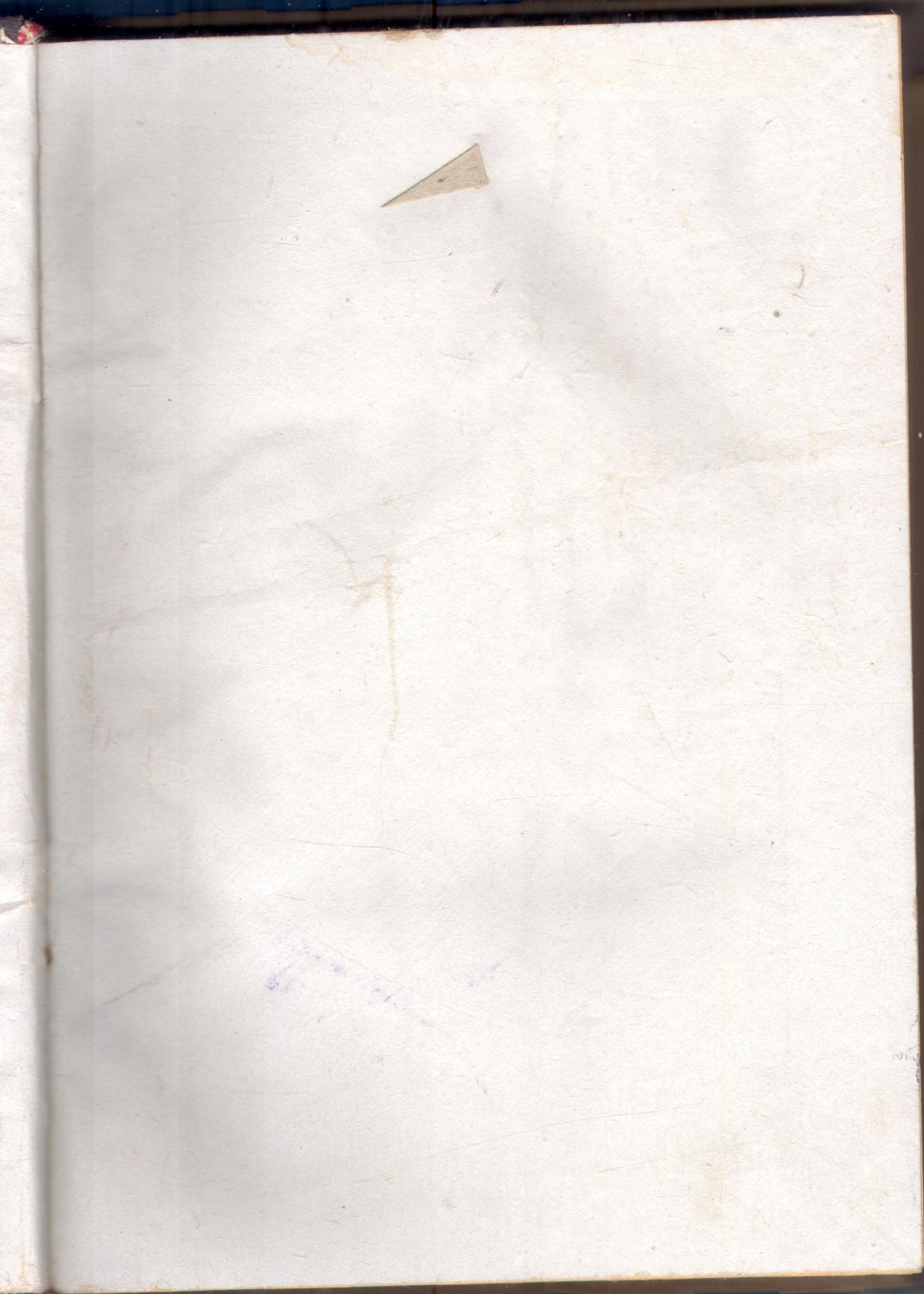
V.N. Karazin Kharkiv National University

00720524

4

K. 5817

К 5817

„ХУДОЖНЯ
ЛІТЕРАТУРА“

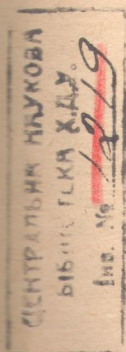
Бібліографічний опис цього видання вміщено
в „Літописі Українського друку“, „Картко-
вому репертуарі“ та інших покажчиках Укра-
їнської Книжкової палати.

Редактор І. КИРИЛЕНКО
Секретар редакції С. РОГОВИК
Техкер С. БІЛОКІНЬ
Коректор В. СВИДЗИНСЬКИЙ

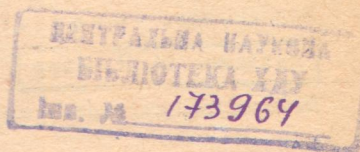
Друк. ім. Фрунзе. Харків, Донець-Захарж. ф.
Уповноважений Головліту 21^а. Замовл. 131.
Тираж 2850. 12 друк. арк. Папір ф. 62 х 94—
38 кг. 6 п. п. арк. В 1 пап. арк. 92.512 літ. Здано
в роботу 23.1-35 р. Підписано до друку 5/III-35 р.

ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ, КРИТИЧНИЙ
І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

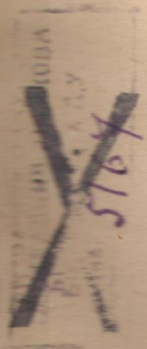

~~222~~

1

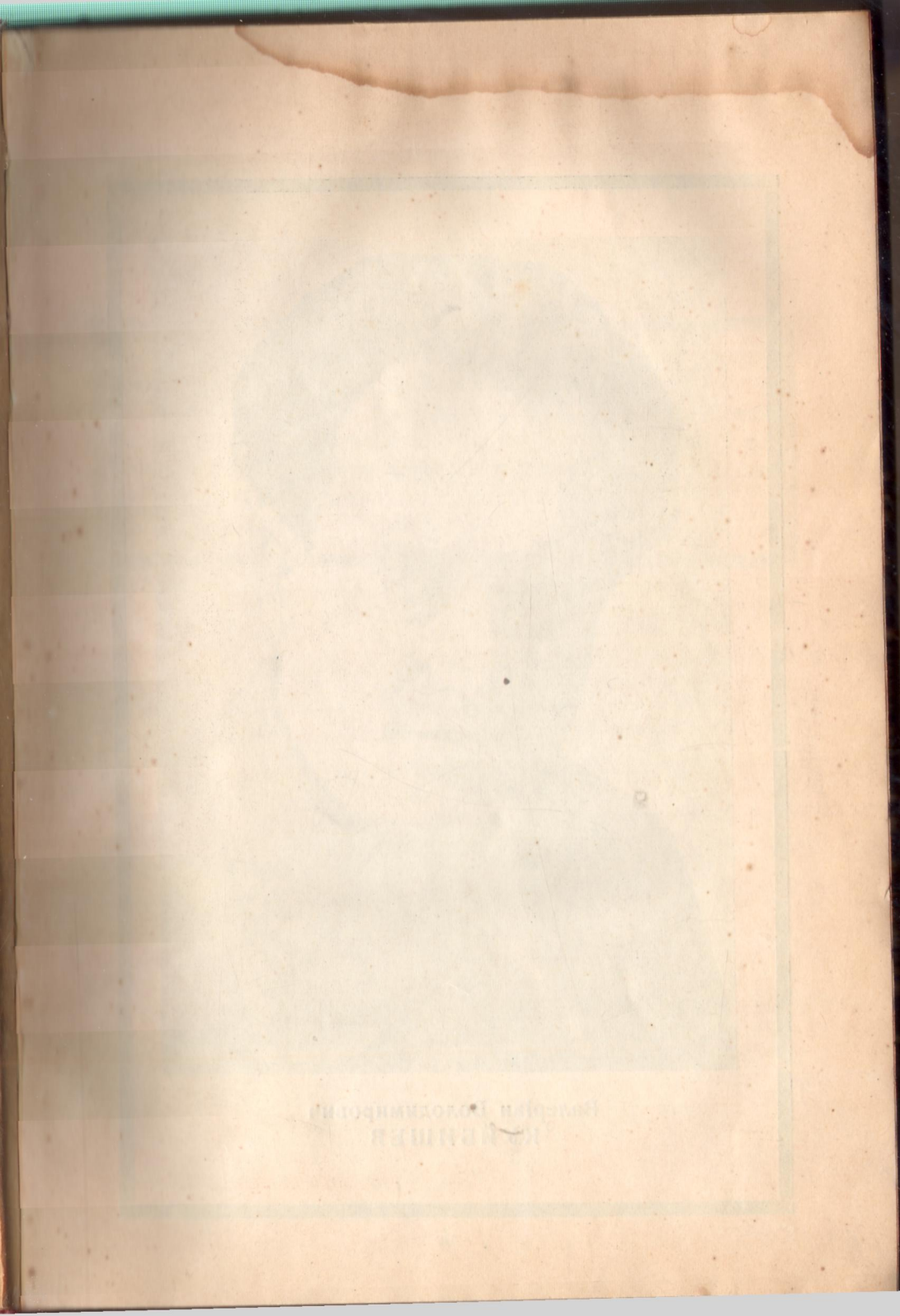
1935

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

З М І С Т

	Стор.
Пам'яті більшовицького борця	5
Створимо велику соціалістичну літературу	14
Ів. Калянник — Леніну (поезія)	18
Ярослав Гримайло — На смерть В. В. Куйбишева (поезія) .	19
І. Сніжок — П'явка (оповідання)	20
Ів. Вирган — Марта (поезія)	37
А. Гак — Сини (оповідання)	40
Іцик Фефер — З книги „Знайдені іскри“ (поезія)	54
Ернст Оттвальт — Кат	62
Я. Брік — Кінець божевільного дому	101
Ів. Калянник — Зустріч (поезія)	158
Вол. Зедайнс — В крилатому вагоні (нарис)	160
Академік М. Я. Марр	167
Література, мистецтво, наука	168

Валеріан Володимирович
КУЙБИШЕВ

25 січня 1935 р. помер від склерозу серця член політбюро ЦК ВКП(б) тов. В. В. Куйбишев.

Тов. Куйбишев був зразком пролетарського революціонера, послідовного лєнінця, непримиренного до ворогів партії і робітничого класу й самовідданого борця за справу комунізму.

„Комуніст“

ВІД ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ ВСЕСОЮЗНОЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ БІЛЬШОВИКІВ

Центральний комітет ВКП(б) з великим сумом сповіщає партію, робітничий клас і всіх трудящих нашої країни і всього світу, що 25 січня 1935 року о 14 год. 30 хв. помер від склерозу серця член Політбюро ЦК ВКП(б), заступник голови Раднаркому СРСР і голова Комісії радянського контролю при Раднаркомі СРСР товариш Валеріан Володимирович Куйбишев.

Товариш Куйбишев помер на бойовому посту, продовжуючи велику державну й партійну напружену роботу аж до останнього моменту свого життя.

Товариш Куйбишев був зразком пролетарського революціонера, послідовного лєнінця, непримиренного до ворогів партії і робітничого класу й самовідданого борця за справу комунізму. Його революційна діяльність починається в період першої російської революції. За роки своєї бойової більшовицької роботи тов. Куйбишев пройшов через царські тюрми й заслання, як самовідданий борець лєнінської партії.

У роки громадянської війни товариш Куйбишев являється одним з найвидатніших політичних керівників Червоної армії.

Видатний організатор і керівник нашого державного і господарського будівництва, товариш Куйбишев віддавав усі свої сили справі соціалізму.

Безмежна відданість партії, самовіддана, невтомна робота на благо трудящих Валеріана Володимировича Куйбишева будуть служити прикладом для мільйонів пролетарів і трудящих у їх великій боротьбі за торжество комунізму.

*Центральний Комітет Всесоюзної
Комуністичної Партії (більшовиків)*

господарської ро-
кий державний кру-
у заступника голови

вому посту, працюю-
останньої хвилини

бе справі робітничого

ріан.

ВІД ЦК КП(б)У, ВУЦВК І РАДНА

С. Косіор

Центральний комітет Комуністичної України, ВУЦВК і Раднарком УСРР з глибоким сумом спові-
щають робітників, колгоспників і всіх трудящих України про пе-
редчасну смерть у м. Москві 25 січня старшого більшовика,
члена Політбюро ЦК ВКП(б), заступника голови РНК Союзу
Радянських Соціалістичних Республік, голови Комісії радян-
ського контролю ВАЛЕРІАНА ВОЛОДИМИРОВИЧА КУЙБИ-
ШЕВА.

ВЕЛИКА ВТРАТА

ЦЕНТРАЛІ

Наша партія зтїла великої втрати: 25 січня 1935 року раптом помер від склерозу серця товариш Валеріан Володимирович Куїбишев.

Смерть вирвала з бойового штабу партії одного з найвидатніших керівників, прекрасного товариша, близького нам друга.

Валеріан Володимирович Куїбишев з юнацьких років боровся під великим прапором Леніна. Він уперто, не покладаючи рук, працював і в більшовицькому підпіллі, і на фронтах громадянської війни, і на найважливіших ділянках соціалістичного будівництва.

Уже 1905 р. товариш Куїбишев у Петербурзі бере активну участь в революції, як більшовик. Він працює потім у більшовицькій організації Сибіру, як партієць-професіонал: у перервах між неодноразовими засланнями і тюремними ув'язненнями він веде керівну партійну роботу і в більшовицькій організації Пітера.

Лютнева революція застає тов. Куїбишева на шляху до чергового заслання до Туруханського краю.

Тов. Куїбишев—організатор більшовиків Самари і їхній керівник під час Жовтня.

Тов. Куїбишев був одним з найвидатніших політичних керівників Червоної армії в боях проти чехословаків і колчаківців, а потім на туркестанському фронті.

Невтомний, чіткий у роботі, безмежно відданий справі пролетарської революції—він був зразком видатного більшовицького державного діяча.

Товариш Куїбишев був головою реорганізованої за вказівками Леніна ЦКК РСІ, провадячи послідовну, непримиренну боротьбу з усіма ухилами від генеральної лінії партії.

Видатний організатор і знавець господарства нашої країни, товариш Куїбишев очолював у свій час Найвищу раду народного господарства, керуючи соціалістичною індустрією. Товариш Куїбишев очолював потім Державну планову комісію, керуючи складанням народно-господарських планів першої і другої п'ятирічок.

Багатючий досвід організаторської й господарської роботи товариша Куйбишева, його широкий державний кругозор особливо яскраво виявилися на посту заступника голови Ради народних комісарів СРСР.

Товариш Куйбишев помер на бойовому посту, працюючи, не покладаючи рук, з усіх сил до останньої хвилини свого життя.

Він віддав усе своє життя, всього себе справі робітничого класу, справі нашого героїчного народу.

Прощай, наш рідний і близький Валеріан.

Й. Сталін	С. Косіор
В. Молотов	А. Мікоян
К. Ворошилов	В. Чубар
Л. Каганович	Г. Петровський
М. Калінін	П. Постишев
С. Орджонікідзе	Я. Рудзутак
А. Андреев	А. Жданов

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ БІЛЬШОВИЦЬКОГО БОРЦЯ

(Біографія Валеріана Володимировича КУЙБИШЕВА)

25 січня 1935 року помер член Політбюро ЦК ВКП(б), голова Комісії радянського контролю, заступник голови Ради народних комісарів і Ради праці і оборони Союзу РСР, член ЦВК СРСР товариш Валеріан Володимирович Куйбишев.

Помер один з вождів нашої партії, професіональний революціонер-більшовик, один з найактивніших організаторів жовтневої соціалістичної революції, один з найвидатніших учасників громадянської війни, видатніший організатор і керівник соціалістичного будівництва й планового господарства Радянського Союзу.

Валеріан Володимирович народився в Омську 25 травня (старого стилю) 1888 року. Уже в ранній молодості він пристав до революційного руху, бере активну участь в роботі омських соціалдемократичних гуртків.

Від самого початку своєї революційної діяльності тов. Куйбишев бореться в лавах більшовиків проти царського самодержавства. У 1904 р., коли Валеріану Володимир вичу ледве минуло 16 р., він вступає до соціал-демократичної більшовицької організації м. Омська. Тут майбутній професіональний революціонер проходить першу школу революційної більшовицької роботи.

Революційні події 1905 року застають тов. Куйбишева в Петербурзі. Він бере діяльну участь у робітничому русі і роботі петербурзької організації більшовиків. Не зважаючи на свої 17 років, Валеріан Володимирович уже відомий серед партійних працівників. Петербурзька організація доручає йому виконувати найвідповідальніші бойові завдання. Тов. Куйбишев організує транспортування і переховування зброї.

Активну партійну роботу товариш Куйбишев продовжує протягом усього п'ятого року. І коли реакція здобуває тимчасову перемогу над революційним робітничим класом, товариш Куйбишев лишається на бойовому посту. В 1906 р. він працює в Омську, де обирається на члена місцевого комітету більшовицької організації. Тут таки в Омську, при

проводі партійної конференції, товариш Куйбишев потрапляє до рук царських жандармів і передається до суду за обвинуваченням в приналежності до партії. Царським охоронникам, проте, не вдається зібрати проти товариша Куйбишева будь-які докази і суд змушений виправдати його. Але відтоді охоранка не перестає полювати на Валеріана Володимировича. Незабаром він знову заарештований і висланий до м. Каїнська, звідки він утік.

У 1907 році товариш Куйбишев працює в Томську, як член місцевого партійного комітету. У Томську товариш Куйбишев опинився після втечі з Каїнська. У тому ж 1907 р. товариш Куйбишев, змушений ховатися від переслідувань охоранки, переходить на роботу до Петропавловського, де як професіональний партійний працівник керує місцевою організацією.

У 1908 році товариш Куйбишев знову в Петербурзі. Бере активну участь у роботі петербурзької організації більшовиків. У липні того ж таки року поліція заарештовує Валеріана Володимировича. Знову каїнська тюрма. Тут товариш Куйбишев просидів ув'язнений до 1909 року. Це була тільки короточасна перерва в його революційній діяльності.

Вийшовши з тюрми, Валеріан Володимирович негайно включається у нелегальну роботу і в квітні 1909 року заарештовується в Каїнську. Знову тюремне ув'язнення. Звільнення з тюрми, нелегальна робота і новий арешт у лютому 1910 р. в Томську. Царські жандарми присуджують Валеріана Володимировича до адміністративного заслання на два роки до Наримського краю.

Бувши у засланні, Валеріан Володимирович не припинив своєї революційної роботи і в листопаді 1910 року зазнає арешту за організацію партійних гуртків у Наримі.

Коли строк перебування у засланні минув, Валеріан Володимирович повертається в березні 1912 року до Омська, де продовжує революційну роботу. У червні того ж року його знову заарештовують за організацію в Наримі першотравневої демонстрації.

У 1913 році товариш Куйбишев опиняється в Петербурзі, де працює чорноробом на пішаних кар'єрах, а потім у Вологді і в Харкові, куди приїхав по явці до тов. Бубнова. У 1914 році у наслідок встановленого за ним стеження після першотравневої демонстрації товариш Куйбишев змушений був зникнути з Харкова. Знову Петербург. Тут товариш Куйбишев пробув близько року, входив до складу петербурзького комітету більшовиків і його пропагандистської колегії.

5 червня 1915 року поліція арештовує товариша Куйбишева. Царська влада засуджує його на заслання на три роки у село Тутури, Верхоленського повіту Іркутської губернії.

Не зважаючи на воєнну обстановку в країні і лютий терор схоронників, Валеріан Володимирович у квітні 1916 р. тікає з заслання і перебирається на партійну роботу до Самари. Він поступає фрезівником на самарський трубний завод і під прізвиськом Адамчук входить до складу самарського комітету більшовиків. Разом з тов. Бубновим і Шверніком організовує поволзьку більшовицьку конференцію. Конференція зібралась у вересні і провалилась на першому ж таки засіданні Тов. Куїбишева арештовують і висилають до Туруханського краю на 5 років.

Але царським жандармам не вдається виконати свій вирок. По дорозі у заслання, в етапній хаті села Бобровка, на Красноярсько-Єнісейському тракті, схоженому багатьма поколіннями російських революціонерів, товариша Куїбишева застала люднева революція.

Валеріан Володимирович повертається до Самари, обирається головою робітничої секції самарської ради і головою самарського партійного комітету. Під його керуванням у Самарі встановлюється радянська влада.

Валеріан Володимирович був першим головою самарського ревкому і губкому партії.

Починається суворе боротьба за угрунтування пролетарської диктатури.

У 1918 р. товариш Куїбишев стає на чолі боротьби поволзького пролетаріату проти контрреволюційних банд чехословаків і учреділівців, бере участь в організації озброєних сил пролетарської диктатури на Сході, працює як комісар і член Революційної Військової Ради і IV Червоної армії. Валеріан Володимирович був одним з керівників вигнання контрреволюційних банд з Самари.

У 1919 році при підході Колчака до Самари товариш Куїбишев призначається на члена Революційної Військової Ради південної групи східного фронту, якою командував товариш Фрунзе. Разом з південною групою бере активну участь у розгромі Колчака. У цей час товариш Куїбишев призначається на члена Революційної Військової Ради спочатку XI Червоної армії, а потім туркестанського фронту і бере участь у звільненні радянської Середньої Азії від білогвардійців і інтервентів. Після закінчення громадянської війни, товариш Куїбишев працював заступником голови туркестанської комісії ЦК ВКП(б), потім повпредом Радянського уряду в Бухарі (після вигнання еміра). В кінці 1920 року товариш Куїбишев призначається на члена президії ВЦРПС, а потім на члена президії ВРНГ і одночасно керує, як начальник Головелектро, роботою електричної промисловості.

На X з'їзді партії товариш Куїбишев обирається на кандидата в члени ЦК. На XI з'їзді партії він обирається членом Центрального Комітету.

З 1922 року по 1923 рік товариш Куйбишев—секретар ЦК ВКП(б). У 1923 р. на XII партійному з'їзді обирається до складу ЦКК і по 1926 р. перебуває головою ЦКК, наркомом РСІ і заступником голови Ради народних комісарів і Ради праці і оборони СРСР. З 1926 року після смерті Ф. Дзержинського товариш Куйбишев призначається на голову ВРНГ СРСР і з грудня 1927 року є членом політбюро ЦК ВКП(б). З 1930 р. товариш Куйбишев займає пост голови Держплану і заступника голови Ради народних комісарів і Ради праці і оборони СРСР.

На XVII з'їзді партійному тов. Куйбишев обирається на голову Комісії радянського контролю. Одночасно він займає пост першого заступника голови Ради народних комісарів і Ради праці і оборони СРСР.

Така в коротких рисах життєва путь Валеріана Володимировича Куйбишева, що віддав все своє життя, всі свої сили робітничому класові й торжеству справі соціалізму.

СТВОРИМО ВЕЛИКУ СОЦІАЛІСТИЧНУ ЛІТЕРАТУРУ

(ПРИВІТАННЯ П ОБЛАСНОМУ З'ІЗДОВІ РАД ХАРКІВЩИНИ, ВИГОЛОШЕНЕ
Т. КИРИЛЕНКОМ)

Господареві найпередовішої області квітучої радянсько України, другому Обласному з'їздові рад Харківщини від Всеукраїнської та обласної спілки радянських письменників гарячий пролетарський привіт!

Величезні успіхи соціалістичного будівництва, що переможною симфонією прозвучали в доповідях всеукраїнського старости Григорія Івановича Петровського та голови Харківського обласного виконавчого комітету Івана Федоровича Федяєва, створили могутню базу для нечуваного розквіту радянської науки, техніки, культури, літератури і мистецтва.

Під проводом ленінської партії більшовиків і її великого вождя, мудрого вчителя трудящих усього світу, великого друга радянських письменників Йосипа Віссаріоновича Сталіна, література Радянського Союзу і її невідіймана частина радянська література України прийшли до своїх перших письменницьких з'їздів 1934 року з великими досягненнями.

Всесоюзний та Всеукраїнський з'їзди радянських письменників були могутньою демонстрацією перемог соціалістичної літератури, найпередовішої, найідейнішої літератури в історії людства. І цілком природний той гучний резонанс, який мали ці з'їзди серед широких мас трудящих Радянського Союзу та серед робітників, пригнобленого селянства і революційної інтелігенції капіталістичних країн.

В час розкладу, загивання капіталізму та занепаду буржуазної культури, коли по тій бік наших кордонів відроджується містика, поповщина та середньовічна інквізиція проти революційного слова, з'їзди радянських письменників прозвучали як могутній заклик і дороговказ для всіх, справді революційних діячів мистецтва, як символ перемог нової історії людства.

Керована комуністичною партією (більшовиків) радянська література квітучої України в боротьбі з українським

націоналізмом, великодержавним шовінізмом та недобитками троцькізму, на основі єдино-вірної ленінської національної політики, прийшла до з'їздів рад з значними творчими надбаннями. Твори радянських письменників України — Ів. Кулика; Ів. Микитенка, Ів. Кириленка, Ів. Ле, В. Кузьмича, Л. Первомайського, П. Панча і О. Копиленка, Ю. Смоліча, Фефера П. Тичини, Гільдіна та інш.—стали відомими і любимими творами широких мас трудящих України. Факт одержання премій на Всесоюзному рядовому конкурсі комсомольцем, драматургом Корнійчуком за п'єсу „Загибель ескадри“ та старим драматургом Іваном Кочергою за п'єсу „Майстри часу“, великий успіх по всьому Радсоюзу п'єс І. К. Микитенка, переклади на мови братніх народів кращих творів українських радянських письменників,— є доказом невпинного зростання національної формою, соціалістичної змістом української радянської літератури і літератури народів УСРР—єврейської, російської, німецької, болгарської та інш.

Ці успіхи стали можливими лише на основі боротьби за ленінську національну політику, за войовничий інтернаціоналізм, проти недобитків українських націоналістів різних гатунків, агентів міжнародного фашизму. Недобитки класового ворога, різні Пилипенки, Ірчани, Вишні та інш., ховаючись за почесне звання письменника, робили свою чорну, каїнову справу, намагаючись використати літературу для відриву Радянської України від СРСР, щоб віддати її на поталу інтервентам. Цих ворогів трудящего народу, наймитів, холоїв, бездарних писарчуків українського фашизму, радянські письменники під проводом партії вимели з своїх лав, як непотріб.

Особливо посилювся наступ на недобитків класового ворога з прибуттям на Україну соратника тов. Сталіна, незламного лєнінця, улюбленого проводиря харківських більшовиків П. П. Постишева, який, гостро і непримиренно громлячи класових ворогів, одночасно приклав багато і сил і енергії для нечуваного досі розвитку української радянської культури і літератури. Це ж він, Павло Петрович, вітаючи наш перший з'їзд, сказав:

„Література не пісня мрії, не абстрактні пориви — а меч боротьби за справу соціалізму“. І ми, вірні його вказівкам, підвищуючи свою класову пильність, борячись за високу ідейно-художню якість, створимо соціалістичну літературу, гідну нашої великої, прекрасної дійсності.

Наш мудрий рідний Сталін назвав радянських письменників „інженерами людських душ“. Це почесне і відповідальне звання покладає на нас колосальні обов'язки перед трудящими Радянського Союзу. Ми повинні правдиво, класово-об'єктивно у високо-художній формі оспівати нашу героїчну дійсність, її чудових людей, героїв і творців цієї дійсності.

Мерзенні недобитки контрреволюційної зіновівської групи

вирвали з лав партії кращого з кращих лєнінцїв, соратника і друга тов. Сталїна Сергїя Мироновича Кїрова, але образ партїї та її великих синїв, образ Кїрова ми оспїваємо в художнїх творах, як образ бїльшовизму, як символ його боротьби і перемоги.

Пострілом не вбити нашу віру,
Мільйони серць і їх порив.
Постать Кїрова,
імєння — Кїров!
На знаменах партїї горить, —

писав комсомольський поет Степан Крижанівський.

Ми відгукнемося на заклик Григорія Івановича Петровського і поживаємо нашу роботу по написанню історій фабрик та заводів, цитаделїв соціалістичного будівництва, його могутніх фортець. Наші товариші вже працюють над історією таких харківських велетнів, як ХТЗ, ХЕМЗ та інш.

Ми взяли на себе зобов'язання протягом 1935 року написати історію міста Харкова, перетвореного силами бїльшовиків на квітуче соціалістичне місто, того самого Харкова, що про нього кілька років тому поет Павло Тичина писав:

Харків, Харків, де твое обличчя?
До кого твій клич?
Угроз ти в глейке многорічч
Темний, як ніч.

Обличчя сьогоднішнього Харкова є обличчя світлого, залитого вогнями електрики зразкового індустріального культурного міста великого СРСР, одного з найкращих пролетарських міст Радянського Союзу.

Харківська область за проводом Павла Петровича Постишева, а тепер його достойного наступника Миколи Несторовича Демченка дійшла значних успіхів у колективізації та механізації сільського господарства, в боротьбі за соціалістичні врожаї, за бїльшовицькі колгоспи, за заможне культурне життя.

Ми, харківські письменники, даємо з'їздові зобов'язання показати в своїх творах найкращих героїв соціалістичної перебудови села, показати наших славетних колгоспників і колгоспниць, знатних людей області та їхні невмирущі діла. Ми зобов'язуємося написати художню історію найвизначнішого колгоспу Харківщини, залучивши до цієї роботи і колгоспників.

П. П. Постишев неодноразово звертав нашу увагу на створення книжок для дітей, літератури для нашого молодого покоління, нашої гордості, дітей славетної батьківщини. Кращі дитячі письменники Забіла, Копиленко, Владко, Трублаїні вже дали значну продукцію для юних читачів. Але цього — не досить. Ми беремо активну участь у роботі 1-го в СРСР Харківського палацу піонерів і жовтенят і мобілізуємо наші сили,

наш висвітлити участь нашої дітвори в боротьбі за збереження соціалістичного врожаю, в боротьбі з шкідниками в сільському господарстві, за культурний побут у місті і на селі.

Ще немало завдань стоїть перед радянськими письменниками і виконати їх ми зможемо тільки за умов непримиренної боротьби з класово-ворожим елементом, за генеральну лінію партії. Ще недостатня наша участь у боротьбі за піднесення обороноспроможності нашої країни та підвищення боездатності Червоної армії, вірного захисника здобутків соціалізму. Твори, гідні героїв, переможців численних полчищ імперіалістичної навали, переможців контрреволюційних банд,—твори, гідні героїв ударної бойової учби, червоноармійців, командирів, політробітників, повинні бути написані. Радянські письменники вже написали ряд творів про громадянську війну та нашу Червону армію, але цього не досить. Ми повинні написати такі твори, щоб трудящі любили їх так, як люблять свою непереможну, технічно-оснащену могутню армію.

Ми не мислимо своєї творчої праці без постійної систематичної участі в соціалістичному будівництві, без нерозривного зв'язку з читачами, робітниками і колгоспниками. Ми покладаємо всі сили на вирошування нових пролетарських кадрів на фабриках, заводах і колгоспах. До цього закликав нас великий Сталін, про це неодноразово нагадував ЦК КП(б)У та його керівники С. В. Косіор та П. П. Постишев. До цього на з'їзді письменників закликав нас великий пролетарський письменник О. М. Горький.

В наших лавах уже працює шерега молодих талановитих письменників, які вийшли з кадрів робітничого класу і колгоспного селянства, і вже дають значні художні цінності.

Харківська обласна організація радянських письменників, одна з найпередовіших на Україні, має всі умови і можливості для дальшої успішної боротьби за велику соціалістичну літературу, літературу гідну великого індустріального Харкова та цілої квітучої Радянської України.

Під проводом обкому КП(б)У на чолі з М. Н. Демченком та новообраного облвиконкому, харківська організація радянських письменників до 3-го з'їзду рад Харківщини прийде з ще більшими досягненнями, маючи в своїх лавах нові кадри письменників з новими творами про прекрасну нашу дійсність, про наше радісне соціалістичне життя.

Немає більшого щастя, як бути письменником класу-переможця, як бути співцем його слави і героїчної боротьби за соціалізм.

Хай осизуть ради — органи пролетарської диктатури!

Хай осизе ЦК КП(б)У і його випробувані керівники С. В. Косіор та П. П. Постишев!

Хай осизе геніальний вождь усіх трудящих світу і друг радянської літератури — Йосиф Виссаріонович Сталін!

ЛЕНІНУ

Біля тебе шумує столиця
світових, невмирущих надій,
кличе знову печальна річниця
на останній рішучий бій.

У просторах найдальших віддалень,
що відомі й незнані мені,
твою справу продовжує Сталін—
твій соратник в роботі й борні.

Чорний ворог, збираючи сили,
нам готує отруйний свинець...
Твоя смерть до життя народила
мільйони трудящих сердець.

Ось ідуть шахтарі із Рура,
їм гукає Мадрид здаля,
щоб схилити чоло похмуре
біля веж молодих Кремля.

Щоб, схиливши чоло, згадати
всі діла і слова твої,
про велику, правдиву відплату
і останні, рішучі бої.

Кожний подих твій, слово кожне
ми проносимо у віки—
і під сонцем непереможно
над Москвою гудуть літаки.

Січень 1935 рік

Володимир Ілліч
ЛЕНІН

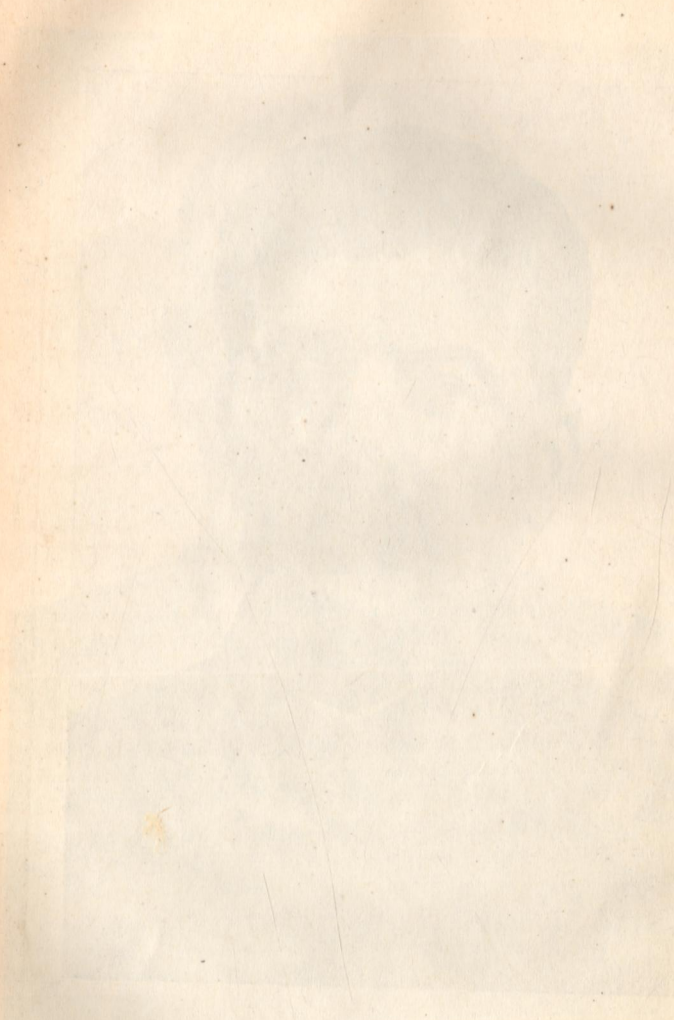

Йосиф Вісаріонович
СТАЛІН.

В
І
П
Х
Б

П
і
З
Ф
Х
П
Ш
Ш

З
Т
С
а
Д
З
В
Я
Г
Г
К
Л
І
К
С
Г
Д
Д
С
С

Рисована на фізич.
Бумага ПІРАТО
1870

НА СМЕРТЬ В. В. КУЙБИШЕВА

В дні з'їзду Рад, в дні перемог знаменних,
Коли і радістю і сонцем квітла даль —
Схилились знову траурно знамена
І груди знов затиснула печаль.

Ми знали сотні втрат... Не раз зі смертних пащек
Випадком і свої рятовано серця...
Але для партії, але для нас найважче
З когорти Леніна утратити бійця.

Ще урна Кірова важуча і багряна
На нашому плечі тяжіє ніч і день...
Товариш Куйбишев, твого серця рана
Кривавиться в мільйонові грудей.

Але ім'я твоє — то перемоги рапорт
Бійця незламного, за ці, за наші дні —
І ми його піднесемо, як прапор
На кожному фронті нашої борні.

П'ЯВКА

ОПОВІДАННЯ

І

Крім Чалого на руках Китиці Максима було ще десятеро коней.

Коли Максим уперше прийшов до стайні, він довго стояв біля Чалого і в сутінках низької повітки широкою шорсткою долонею гладив вогкувато-масну конячу шию. Кінь повертав голову, похоркував. Китиці здавалося, що то кінь сміється, впізнає його. У грудях ворухнулася неспілива радість; до горла підкотилася давка, як шмат терпкої груші, грудка. Сильними зашкарубленими пальцями Максим розчісував скуйовджену гриву і, переймаючи язиком солону сльозу, тихо всміхався.

Раптом кінь тріпонував шкірою і, немов опечений, поточився геть, залишивши на пучках Максима теплу липкість незагоєної рани.

Коротка Китиччина радість урвалась. Обличчя враз посіріло, губи затремтіли.

— Гади... Гади...— видушував він раз-по-раз. Інші слова не наворачталися.

А лють душила, шукала виходу і окошилася на худенькому буланому конику, що необачно перехилив голову з сусіднього стійла і довірливо потягнувся до Китиці.

Максим замахнувся і важким кулаком люто довбонув між довірливі очі. Коник шарахнув убік, рвонув недоуздок і, очманілий довго крутив головою.

— Гади...— уже спокійніше зірвавши злість, вимовив Максим і ступнув до Чалого.

Під ногами чвакало. В шілку під стріхою пробився сонячний промінь і золотою стьождкою простягся на широкий спині Чалого. Кінь боязко озирався й тулився в куток. На холці, де кінчалася сонячна стьождка, ятрилася широка, на краях припухла рана.

Під правим оком буланого коника від важкого кулака нового стайничого сіла велика гуля. Кожного разу, коли Кितिця проходив повз буланого, коник повертав голову і прикивано тягнувся до нього. Максим ніяково одвертав погляд.

— Твар. Ніякого серця...—бубонів він і дивився вбік, соромлячись звести погляд на підбите коняче око.

Щоб хоч чимсь загладити свою вину, Кितिця щодня сипав коникові зайву жменю вівса. Кілька днів коник відпочивав—гором було стайничому показати його на люди з такою гулею. Непомітно для себе Максим довше затримувався в стійлі буланого і з скребком та щіткою в руках. Коник дивувався Кितिцю своєю приязністю. Обертаючись назустріч Максимові, він тихо іржав і похитував головою, немов вітаючись.

— Здоров, здоров. Давно бачились... Ну, повернись, чистити буду,—говорив Кितिця лагідно і хто зна що б віддав, щоб вернути свій учинок. І не раз з ним так було. Знав він свою пачу, та нічого вдіяти з собою не міг. „Серце в Кितिці таке,—казали люди,—спалахне—бережись. Ну й перегоріє прав, як солома“.

Чалого з низького, мокрого стійла, де завжди чвакало, Максим поставив вглиб стайні, в найзатишніше, сухе місце. Корм йому перепадав добірний—овес, полова з обмішкою, мика. Холка в нього швидко вигоювалась. Але Максим не давав його запрягати, жалів. Коли рана зовсім затяглася і почала підсихати, він обережно зривав струпці, оголював живе м'ясо. Кінь кидався вбік і боязко озирався.

— Стій, дурнику, стій, ще наїздишся...—вимовляв Максим і зривав струпці з усієї рани.

Коні були потрібні, а запрягати нікого, хоч сам у голоблі лів. Крім Чалого й буланого коника, на стайні залишився ще й Крук. Це був уже немолодий, здоровий кінь. Максим ще напередодні помітив, що з конем щось негаразд. Крук бив копитом і весь був якийсь неспокійний. Кितिця не звернув на це уваги, і кінь тепер занедужав зовсім: почав стогнати, бив себе заднім копитом у живіт, вигинав спину і разом падав на землю.

Максим був безпорадний. Спересердя він штовхнув хворого коня носком у живіт.

А ввечері з роботи повернувся ще один інвалід. Гніда кобила Горлиця цілий день ходила в плузі і прийшла додому з закривавленою роздертою холкою. Максим насупив брови, морщив сопів. Пітник на хомуті давно вже треба було замінити.

Того вечора, даючи коням на ніч, Максим уперше проминув стійло Чалого і з половою, замішаною висівками, із оберемком пажучої вики. Чалий, зучений ласощами, нетерпляче озирався на Кितिцю. Максим завагався. „Може б годі й висівок?“—

промайнула думка. Але це була тільки мить. Максим зітхнув, підсмикнув оберемок і пішов геть.

Буланий коник, несподівано поласувавши половою, не відмовився й від вики. Обертаючись до стайничого, він приязно похитував головою, неначе прихвалюючи смачний харч. Максим удавано сердитим голосом бубонів щось незлобиве. А коли коник, хитнувши головою, зачепивсь гулею об його руку, Максим ласкаво погладив коневі шию:

— Твар... Ніякого серця.

Чалому на ніч перепало те ж, що й усім коням. Він недбало перебирав цупкувате сіно і знехотя ворухив щелепами. Максим винувато підійшов до нього. Кінь перестав жувати, втягнув повітря і глибоко зітхнув. За ним зітхнув і Максим. Йому здавалося, що кінь сердиться на нього.

— Ніззя, брат, ніззя,— виправдувався Максим.— Йому завтра на роботу.

III

Сіра півплемінна кобила, поруч якої стояв тепер Чалий, колись ходила в лінійці церковного старости Гапченка.

В цій остаркуватій шкапі з обвислою губою й похилим задом Максим ледве впізнав ту сіру в яблуках красуню, на яку він колись дивився тільки здалеку.

Незвичне, якесь кумедне ім'я кобили в колгоспі забулося. Її просто стали звати Гапкою на прізвище її колишнього господаря.

Китиця спершу був байдужий і навіть недбалий до Гапки. До великої роботи вона вже була нездатна, запрягали її тільки возити воду і ставилися до неї всі, як до нікчемної шкапи. Так ставився й Максим. Але відтоді, як Гапка стала сусідкою Чалому, байдужість його мимоволі почала швидко зникати. Завжди, коли Максим навідувався до Чалого (а це було мало не щогодини), йому потрапляла на очі й Гапка. Коли в Чалого залишалися з'їди, Максим перекидав їх Гапці. Кобила кліпала каправим оком і починала мляво жувати.

Одного разу трапилося так, що Китиця не докинув з'їдків до ясел, і вони повисли на жердині. Гапка повернула голову, потяглася до сіна. Короткий повід не пустив. Кобила витягла шию, губи, пнула всім тілом, силкуючись схопити сіно. Кожний її м'язик підбрався, випнувся, шкура натяглася. Напружена, довгошия, вона враз нагадала йому сіру кобилу, запряжену в Гапченкову лінійку. Максим докинув до ясел неслухняний оберемок з'їдків і вперше за весь час приязно поляпав кобилу по холці. Шкапа повернулася, фиськнула оголеною ринцею, глянула здоровим красивим оком на стайничого, мабуть дивуючись на несподівану його прихильність, і байдуже відвернулася.

„Не така ти стара, як занехаяна“, думав Максим, по-новому роздивляючись кобилу. Його око аж тепер побачило, що тут старість передчасна.

Пізно ввечері, коли натомлений стайничий улігся і, підб'гавши ноги, почав дрімати, перед ним з туману виплила сіра кінська голова і кліпнула каправим оком. Кितिця звів вії, повернувся до стіни і знов почав дрімати, сердито буркнувши: — Твар стара...

Але кінська голова знову виринала з п'їтьми і, підморгнувши тепер уже здоровим красивим оком, людським голо-сом промовила:

— Не так стара, як занехаяна.

Кितिця з ляку тріпнувся і остаточно прокинувся.

Перевернувшись на другий бік, він спробував був заснути, але сон зник. „Справді, не така вже стара...“ крутилося в голові.

Вперше він її побачив після Червоної армії — цьому вже років з десять буде. Тоді вона ще була, здається, лошицею...

Довго потім Максим не міг заснути. Пригинаючи негнучкі зашкарублі пальці, напружуючи пам'ять, він лічив роки.

IV

Стайничий сіпав Чалого за ногу й сердито гукав:

— Ногу, ногу!

Чалий і не думав піднімати ноги. Він стояв твердо, немов укопаний. Максим перемінив сердитий тон на лагідний, бла-гаючий:

— Ну, віжку, дурнику, підніми ніжку.

Але ніжка й тепер була нерухома.

Кितिця витер рукавом піт з лоба і, розчепіривши руки, сумно дивився на упертого коня.

У Чалого були норози. То кінь, як кінь, а то впрет'ся — і хоч шкуру дері. Натерпівся Кितिця ще тоді, як сам ним їздив. Не раз було спинит'ся на дорозі і не зрухнеться.

Іхав Максим колись із ярмарку. Година була гарна, а потім враз пішов дощ. Чалий узяв та й став серед дороги. Дощ як з відра ллє, жінка на возі сидить мокра, як курка, ряденцем затуляється, а Максим, мокрий від дощу й поту, лютує біля Чалого. Сіпав за віжку, бив батогом, бив пужалном, аж поки від пужална залишився маленький оцупок. Чалий кидав задки, трошив передок, а з місця не рушав і на крок. Люди про-їздять мимо, поради всякі дають, віхоть під хвіст запалити радять. Знесилений Максим упав на віз, спересердя кусав собі губи й стогнав від люті. А коли минув дощ і знов визирнуло сонце, кінь постояв ще трохи і сам пішов.

От і тепер. Чалий, не противлячись, дав вичистити копита трьох ніг, а на четвертій уперся і ні за що не хотів піднімати ноги.

Розгніваний Максим вилаявся, стусонув коня носком по нозі й пішов геть.

Вдень на стайні лишалися тільки Чалий, Крук і Горлиця.

У Крука був чемір. Ветеринар звелів годувати його сухими кормами, наказав дати коневі цілковитий відпочинок і приписав ліки. Полову й обмішку знов довелося відібрати в Чалого. Робив це Максим неохоче, та й то тільки після того, як збавнув, що коли Крука не лікувати, то важче буде Чалому. Переборовши себе, Кितिця замість стусанів носками в живіт, почав доглядати тварину, давати хворому харч і ліки, як звелів ветеринар, і врятував коня.

У Горлиці холка вже підгоїлася. Кобилу можна б і запрягати, та Максим ще на день разом із Чалим залишив її вдома.

— Повернись! — грізно крикнув Максим, заходячи до Крука в стійло.

Крук стояв збоку і повертати йому було нікуди, але, чуючи в тоні стайничого небезпеку, кінь повів убік хвостом і переступив з ноги на ногу, удаючи, ніби він і справді повернув.

Надзвичайна смирність, слухняність Крука присоромили стайничого. „Чого гримаю на худобу, що вона лихе зробила мені?“ — думав він, помалу відходячи, і тут же додав примирливо:

— Ти в мене вчений, знаю тебе...

А кінь і справді, немов учений, сам піднімав другу ногу, коли йому кінчали чистити одну, не ждав, поки на нього почнуть гримати й сіпати за мичку. Максим згадав Чалого, і неприязнь до нього знову заворушилася.

Чиясь тінь упала в розчинені двері. На порозі виросла людська постать.

— Максиме! — гукнув знайомий голос.

Кितिця непривітно відгукнувся.

— Ти тут? — питала постать.

— Ні, нема.

Це був колгоспник, колишній наймит Гапченка, Панько Бажура.

— Сідлай мені мерщій рисака. — І простягнув руку з папірцем.

— Стремена не позолотили... Не ждали вас.

— Та ні, я сурйозно. Ось записка.

— Та й я сурйозно. Що мені записка? Себе засідлаю?

— Такими рисаками, як ти, золото возити, а мені на станцію телеграму везти, ясно? — ущіпливо огризнувся Бажура.

Паньків тон і телеграма вплинули на Максима.

— Нема коней. Сказано тобі, — буркнув він, знижуючи голос.

— А це о?

— Хворі.

— Не придурюйся, давай сідло, ніколи мені теревені правити.— Панько рішуче ступнув до коней.

— А ну, не лізь не в своє діло, стій, поки дадуть готове. Позивали...

— Отак би й давно.

— Авжеж. Тобі ніколи, а я, бач, гуляю,— огризавсь Максим, дістаючи з причілка уздечку і стареньке обшарпане сидельце.

— Бери он з тих,— хитнув він на Чалого й Горлицю, побачивши, що Панько погляда на Крука.

— А цей?

— Сказано, хворий...

— Ну, то я візьму Горличку. Твого не хочу. Дурний. Здоровий, а дурний.

Китиця образивсь за Чалого.

— Кінь, як кінь. А ти хотів, щоб він на гітару грав?

— Ні, я краще Горличку,— казав Панько, йдучи до коби. — Зленька вона, нівроку, та то пройде. Молода ще... Я, знаєш, її люблю, щира вона дуже, не вдержиш, а що зла, то... Ну, ну, ти стій...

Горлиця дригнула ногою назустріч Панькові і повернула голову— вуха прилягли до гриви, в темних очах заблищали злі іскри. Бажура спритно схопив за недоуздок під самісінькою губою і міцно стягнув його в руці. Приборкана Горлиця смикнула вверх головою і затанцювала на місці. Панько відв'язав повід,

— Ну, ну, ти, танцюристка!

Китиця тимчасом зовсім охолов і, згадавши, що Панько може йому стати в пригоді, навіть став запобігливий.

Коли Бажура вивів Горлицю на двір, Максим сам надів уздечку, сам засідлав.

— Скажи, чи дуже стара Гапка, кобила Гапченкова?— спитав він, підтягаючи попруги.

— А хіба що?

— Та так, хочу знати.

— Чи не сватати думка?

— А може й посватаю.

— Катай. Стара не стара, а за твою молодицю молодша буде.

— Та ні, я сурйозно.

— Та й я сурйозно. Разів у три молодша буде.

Китиця ображено замовк. Панько приміряв до руки стремена, вирівняв їх, діловито посвистав.

— Ще лошицею купив він її у німецького полковника, як той у нього постоем стояв. От і читай,— проказав Бажура повагом і, відвернувши голову Горлиці, що намірялася схопити його за руку, миттю скочив на сідло. Горлиця натягла повід і, гризучи вудила, затанцювала по дворі. Бажура ске-рував її в ворота, попустив поводи. Кобила вигнула хвіст трубою, подалася трохи назад і рвонула з місця.

Над ворітьми знялася курява.

Китиця заздро подивився услід, постояв трохи і пішов до стайні. Проходячи повз Чалого, він мовчки з серцем шморгував коня обротькою, що залишилася в нього в руках.

Після обід, коли на стайню зайшов старший конюх, Китиця, почавши здалеку, збиваючись, розповів йому свої думки про те, що Гапка ще не стара і ще може привести лоша. Старший вислухав, поколунав нігтем у вусі і поважно відповів:

— А чому ж? Воно можна. Діло хороше... Факт. Та тільки нічого з цього не вийде, стара і не водила вже давно.

V

Ніч зоряна, тиха.

Несміливо брязкотять кінські пута, боязко хлюпає тиха річка. Інколи спутаний кінь відіб'ється від гурту і почне плигати, лунко гупаючи об землю. А потім знов тихо.

На крутому березі, під вербою, розташувались нічліжники. Китиця не спить. Він лежить горілиць на кожусі і дивиться на зорі. Проти нього, спершись на лікоть і повернувшись до нього, лежить стайничий другої стайні і нудним голосом розказує нецікаву пригоду. Максим слухає й не слухає. Свої думки — цікаві, болючі — плутаються в голові і ніяк їх не розплутати.

— ...Здорово били. Візьмуть за руки, піднімуть та геп його об землю, геп! піднімуть та ще раз — геп! геп! І поодбивали всі тельбухи, все чисто всередині обірвалося. Тепер, кажуть, коли їсть, так чути, як усередині ляпає. Ковтне, а воно впаде аж на дно, та ляп! Ковтне, а воно — ляп! Отак і ти кажеш...

Максим розуміє, що це нісенітниця. Людських нутрощів йому не траплялося бачити, але й так ясно, що не могло воно ляпати. Нутрощі людини, мабуть, такі ж, як і в тварини — у корови, у вівці.. Як же це їх можна відбити, щоб ляпало?

Балакати про це нема охоти. Китиці хочеться говорити не про це, про інше, про своє...

Вони вже давно балакають і все не про одне. Сусіда ніяк не второпав, про що веде Максим і, перебиваючи його, починає розповідати всякі пригоди. І, здається, говорить він немовби й про те саме, а виходить зовсім не те й не так. От і про нутрощі. Максим почав не так, а вийшло казна що.

В голові крутиться думка, незвичайна така, дуже важлива і слизька, як ленок. Схопив її і вже, здається, держиш, а вона тріпнулася й вислизнула. І знов її лови. А спіймати край треба. Край! Думка не проста. Тут може життя перевернутися.

— Не про те я. Я про п'явку, — почав Максим згодом, коли замовк сусіда.

— І про п'явку теж, — підхопив Семен. — Косили ми отаву на Поповій поляні. Грузько, ноги не витягнеш. А з нами був...

Максим рвучко підвівся.

— Підожди, Семене, не перебивай. Чуєш, мовчи, кажу! Не про ту п'явку я. Ти слухай і мовчи! Про людську п'явку я. Тут, знаєш, думати треба, вона наше життя ссе. Через неї, через п'явку цю народ страждає, розумієш? Народ! — Кितिця спинився, передихнув і зараз же знову почав говорити. Говорив швидко, плутався, запинався, поспішаючи, щоб знову не випорснув слизький линок.

— Єсть там усяка наука, вчені люди, струмент гострий єсть... І професори, ну, як у лазареті. Я так думаю, брати б людину, розрізати їй операцію і викидати геть п'явку. Чуєш? Вирізати. Єсть така п'явка. Наука всі нутрощі знає, знайде й п'явку. Вирізати її — і враз людина видужає. П'явка ця єсть. Єсть, кажу! Сам чув, прислухався — ссе, смокче. От що.

Максим замовк, прислухався до чогось і вже спокійніше, тихо, з боєм у голосі продовжував:

— І страждає через це народ. А сама відпадає дуже довго, сохне, мабуть, довго. От пуп. Не одрізай його, він і сам присихатиме, довго сохне, гній буває, біль і мука. Потім колись відсохне. Відпада і п'явка, та тільки біль і мука великі... А то раз — і немає. Операція, значить, наука.

Думка урвалася, — вислизнув линок. Максим без потреби розрівняв і так рівно засланий кожух, розгладив долонею вовну, немов шукаючи в ній свою думку, і махнувши рукою, ліг горілиць, як лежав перед тим.

На небі покотилася зірка. Десь недалечко вивернулася велика риба і дзвінко ляснула хвостом об воду.

Семен підвівся і зирнув на Кितिцю. Несміливо покахикав, промимрив щось невиразне. Зляканий тоді рішучим наказом Максима мовчати, знаючи його гарячість, він не знав тепер, чи можна вже говорити, чи краще мовчати. Максим лежав мовчки і був зовсім спокійний.

Семен, ніяково пом'явшись, знов почав розповідати нудну пригоду і знов не до речі. Це була вісенітниця про те, як одній сонній людині в рот залізла гадюка, як вона там жила, смоктала, як цій людині професор один робив операцію, витягав гадюку.

Десь поблизу зірвався кінь і пострибав уздовж берега.

Максим прислухався. Ухо спіймало добре знайомий брязкіт. Цей брязкіт, дзвінкий, високий, з глухими ударами замка, він непомірно відрізняв посеред десятків інших. Це його пудо. Це те пудо, до якого він прислухався ще дитиною, яке не раз ходило по його хлопчачій спині; це те пудо, яке роками,

як талісман, висіло в сінях без діла, ждучи, поки хазяїн зіб'ється на шкапу. Збуваючись коня, він завжди, як щастя ховав це дідівське путо... І останнім часом, аж по це літо путо висіло на причілку, чогось ждучи...

Тупіт потроху стихав. Кितिця стурбовано схопився й побіг на брязкіт, вдивляючись у темряву. То тут, то там ворушилися нечіткі в пільмі постаті коней. Максим на ході розрізняв і своїх і чужих. Он серед гурту помалу пересувається чорний бугор. Це — Крук. Буланій коник проти нього видається лошам. Ось до Кितिці потяглася зла голова з прищупленими вухами. Він обминув її і побіг далі. Над самісіньким берегом, осторонь від усіх, нечутно переставляє ноги спутаний мотузяним путом Чалий. Кितिця прислухався. Його путо бряжчало десь спереду. Він прибавив ходу.

На зоряному тлі води засіріли нечіткі обриси коня. Обережно, щоб не злякати, Максим зайшов кругом і підійшов ближче. Це була Гапка. Вона убрела в річку й припала до води. Берег був грузький, Максим це знав і не даремно турбувався. Спутаній кобилі важко вибратися звідси. Він увійшов у воду і взяв її за гриву. Гапка підвела голову, краплі з рота густо заляпали об воду.

— Куди ж ти, дурненька? Хіба ж можна? Грузько, ще скинеш... — ласкаво примовляв Максим, нахилиючись і скидаючи залізне путо. Кобила трохи постояла, пожувала губами і повагом повернула з води. Максим ішов поруч, поглажував її повний, тугий живіт і прихильним тоном повчав, як треба бути обережною.

Раптом під рукою щось ворухнулося, штовхнуло в долоню, і він відчув, як круглий живіт Гапчин колихнуло нерівною хвилею. Кितिця радо усміхнувся.

То просився на волю заводський рисак.

* * *

Справа з Гапкою обернулась зовсім несподівано.

Кितिця розпитував людей, хто знав Гапку, чи стара вона, радився з старими, чи може вона ще бути жеребною. Люди вже стали глузувати з Кितिці. Інші жартували добродушно, а дехто й ущіпливо, образливо, визнаючи Максима кобилячим парубком, натякаючи на всякі непристойності. А він не потурав на це і, нишком ждучи, коли Гапка запроситься до жеребця, з усіх сил старався підгодувати її. Кобила швидко поправлялася, гладшала, але була зовсім спокійна і, здавалось, на віки втратила почуття. А потім якось Кितिці почало здаватися, що Гапка все гладшає в живіт. Думки, спрямовані в один бік, заскочили наперед. Чи не жеребна була вже вона? подумав Максим і тут же жахнувся від другої, несподіваної думки. А чи я не божеволію? Може правду люди кажуть, що я звихнувся на цьому? Максим перелякався. Він вирішив

навіть не дивитися на Гапку і, заходячи до стійла, відвертав від неї очі. З цього, звісно, нічого не вийшло. Другого ж дня Максим не втерпів, кинув оком на кобилу і тут же з ляку затрусивсь. На її великому животі зсередини випнулася гуля, поворухнулась і розійшлась хвилею. Китиця повісив голову і пішов із стайні. „Ввижатися починає... Гарячка, мабуть“, подумав і зовсім упав духом.

Того ж дня дід Юхим, випрягаючи кобилу з бочки, казав Максимові:

— Поглядай, синку, не запрягай на важку роботу, скоро, вже скоро.

Максим недовірливо глянув на діда. „Вчувається... Чи справді?“

Дід говорив повагом, спокійно, немов про річ, давно відому. Похлопавши прихильно кобилу і помацавши під животом, Юхим діловито відзначив:

— Вим'я ще не набрякло, ну, скоро...

„Ні, не вчувається“. Радість, невимовна радість сповнила всю Китиччину істоту. Густі, завжди насумрені брови його піднялися, холод у погляді сірих очей зник, очі засвітилися теплою ласкою. Здоровезні руки безпорадно тикалися в хомут, ніяк не намагаючи супоні. Дід Юхим здавався тепер йому добрим, рідним. Йому треба було б сказати щось тепле, вдячливе, але всі слова десь зникли. Так, нічого не сказавши, ніяково усміхаючись, Максим обережно випряг Гапку, узяв її за повід і, тихо, урочисто ступаючи, повів до стайні.

А другого дня ветеринар оглянув Гапку і сказав, що вже пішло на десятий місяць і що через півтора, найбільше два місяці, можна й гуляти хрестини.

VI

Час минав.

Лоша можна було ждати відо дня на день. Цілий день Максим був у стані піднесеного неспокою, тривожного чекання. Так колись ще хлопчиком він з ранку до пізнього вечора ждав батька з ярмарковим дарунком. Як і тоді, він не раз силкувався угадати, який то буде дарунок. „Кобилка чи коник?“ І всією душею хотів, щоб була кобилка — для заводу. Тут же виникав і сумнів. „А може воно буде й незаводське? Хто зна, який там був батько“. І Максим розпитував людей, чи не знав хто таємниці Гапчиного кохання.

День, заповнений клопотом і турботами, минав ще так-сяк, а на ніч тривога зростала. По два, а то й три рази на ніч зривався Китиця з постелі й біг до стайні. А коли всі строки минули, він втратив рештки спокою і, намовивши проти Гапчиного стійла соломи, став спати там.

На день у стайні залишалась тепер тільки Гапка.

Давно вже зійшла гуля у буланого коника, минув і чемір

у Крука. Збитої холки після Чалого й Горлиці у Китиччиних коней не було. Раз тільки дід Федот збив сірому коневі спину. Цей раз добре зтямив не тільки дід Федот, а й усі, хто мав Федотові звичаї. Максим, прийнявши від п'яного дідка коня, так осатанів і так трусонув діда за петельки, що в того голова мало не зірвалася з плечей. Штовхнувши діда на купу гною і вгамувавши лють, Максим кинув з огидою: „Старість вашу жадіючи. А то б...“ Від такого струсу хміль у старого враз випарився. „Спасибі, пожалів, синку, — пропущав дідок, — мало душа не вискочила“. Про цей випадок потім чимало говорили і довго глузували з діда. Запам'ятав це й Максим. Всякого разу він тепер напучував кожного: „Поглядай же. На гору, дивись, відпусти черезсідельник. У передку овес, на два рази“. І ніхто не нарікав, не обминав Китиччиної стайні. Навпаки, вранці люди один перед одним поспішали, щоб застати коня з Китиччиної стайні. Пора була робоча, коней у колгоспі обмалъ, роботи на кожного припадало за двох, а проте Максимові коні були, як один, хоч на виставку. Неохоче брали тільки Чалого за його норови.

На останніх загальних зборах дуже хвалили Максимову стайню, а самого стайничого преміювали. Не так зрадів Максим премії (телицю взяв, а від будинку відпочинку рішуче відмовився, пам'ятаючи про Гапку), як тій честі, тій шані, якою його обдарували на зборах. Та тільки в душі Максим не вірив, що він справді такий гарний, як тут казали. „І на нічлігі перший веде, і рівчаки всі пообсмикував, дістаючи коням трави...“ Усе це так. І все ж таки брав сумнів. Сумнів виріс ще більше, коли Максим увечері випрягав буланого коника. Сором спалив обличчя і скривив губи в уразливу, дурнувату посмішку, коли він згадав свою першу зустріч з цим конем.

— Я тобі в зуби, а мені за це премію. Бач, як у нас! — бубонів Максим над коником, заглушаючи сором.

VII

З дідом Федотом після тієї пригоди Китиця старався не зустрічатись. Дідок теж, не сподіваючись нічого цікавого від цієї зустрічі, обминав його десятою вулицею. Через те Максим і був дуже здивований, коли Федот наздогнав його біля фіртки і, безцеремонно витребенькуючи, так немов вони з ним споконвічні приятелі, зайшов у двір. Від Федота тхнуло горілкою. Китиця спершу хотів узяти дідка за плечі і геть виштовхнути його з двору. Але він поведився так, немов знав щось таке важливе, від чого могло перевернутися все Китиччине життя.

Максим сів на призьбі і закурив. Дідок уместився поруч і, запаливши люльку, почав щось говорити про війну, потім

перескочив на трудовні, на кооперацію. Максим чув, що це все не те, з чим прийшов дідок, а проте слухав, не перебиваючи, терпляче ждав. Федот поговорив ще трохи про те, про се і, ляснувши Максима долонею по коліну, з нехитро зробленою байдужістю гукнув:

— Диви, трохи не забудь. З тебе, хлопче, могорич!

Дідова хитромудрість, на якій і пальці було знати, розсмішила Китицю.

— Кажіть, за що, — сказав він, усміхаючись.

— Так то й кажіть. Ні, ти став півлітра, а тоді й кажіть.

— Та ви кажіть. За тим діло не стане.

— Кавалера Гапчиного знаю, о! При самому факті був. Якщо суд на аліменти, можу за свідка бути.

Максим рвучко повернувся до діда. Він знав Федота за безпросвітнього п'яничку й брехуна. „Глузує чи просто бреше?“ подумав.

Федот кліпав маленькими риб'ячими очицями, але не ховав їх, не відвертав від Китичиного погляду.

— Кажіть, послухаємо. Правду скажете, тут же й могорич, а збрешете — візьму за ноги й перекину через ворота.

Дід Федот зняв шапку й почав хреститися.

— Щоб я й з цього місця не зійшов. Ось тобі хрест святий. — І покліпавши слизькими очицями, додав жалісним голоском:

— Чи я коли зроду брехав? Мене все село знає... А не вгодно, то я й піду з чим прийшов. — І ображено підвівся.

Максим всадовив його на старе місце.

— Ну, от з вами по-людському, бачу, й гомоніти не можна. Сказав, могорич ставлю, значить, ставлю.

Могорич змиловив дідка. Він ще трохи покомизився, забув образу і почав розказувати.

Дід говорив довго і багато прибірював. Але про Гапчину пригоду йому можна було вірити. Вона була проста й правдива.

Восени Федот відвозив Гапкою з колгоспу районного ветеринара. На ветеринарному пункті у дворі дідок розпряг кобилу й кинув їй сіна. За двором під осикою троє людей ладналися пити могорич — запивати якусь вдалу купівлю. Федот з приказкою, з примовкою втерся до них, сподіваючись від добрих людей після доброго діла чарчини. Раз-по-раз він поглядав у ворота, щоб була хто не потяг через сідельника, а то й зовсім хомута, як уже раз було з ним у городі. Гапка була якась неспокійна. Не їла, копирсала сіно, підводила голову, до чогось прислухалась і раз-по-раз іржала. Раптом у дворі щось брязкнуло, гупнуло, і з розчинених дверей стайні вискочив вороний, велетенський жеребець, гримлячи обривком ланцюга. На мить він спинився, високо підняв голову і лунко заржав. Гапка зазивно відповіла йому.

Трьома стрибками жеребець підскочив до кобили.

Зо стаєнь вибігли стайничі. Зчинився лемент, жеребця знов узяли на ланцюг, на Федота кричали, лаяли, нахвалялися по потилиці вибити з двору. Дід швиденько запряг і мерщій ходу, щоб була й справді не попобили.

* * *

Китиця налив чарки. У пляшці лишилося вже на денці. Випили.

— Не пригадали? — спитав Максим.

Федот звів посоловілі очі до стелі. Пригадував. Голос у Максима хрипкий, сурорий. Брехати ніяк не можна. Дідок зітхнув, похитав головою і жалісно, п'яенько пропищав:

— Та як ти його пригадаєш? На календарях ми неграмотні, а прикмети всі тепер перекутилися. Було згадав покрову, як і що, чи на покрову чи після, чи коли, а тепер хоч убий. Чи на покрову, чи після? Федот замислено підніс палець до лоба. — Я тепер уже не знаю, коли й покрову. Знаю, дощ був холодний...

Китиця схилив голову на долоню і, спершись ліктями на стіл, дивився на дідка. Максим сп'янів до тієї міри, коли в ногах відчувається невелика терпкість, коли голова починає трохи крутитися, а язик стає хоробрий і неповороткий.

Дідок одідрав беззубим ротом шматочок сала, поковилів його гнилими корінцями та так, не розжувавши, і ковтнув.

— Чудно мені, що ти клопочешся... Хіба може за премію? — спитав він.

Китиця не любив Федота. „Непотрібна людина“, казали про дідка в колгоспі. Такої думки був і Максим. Ледащо, брехун, п'яниця. Те, що припадало на його короткі трудовні, дід пропивав, а потім, нарікаючи на долю, на колгосп, на владу, ходив по сусідах позичати, звісно, без віддачі. Та йому вже й не позичали: просто так хто хіба дасть окраєць, як жебракові.

Гидкий був дідок. Випивати з ним Китиця ніколи б не сів, якби не така нагода, не така радість.

„Справді, чого клопочуся, який інтерес?“ — думав він, шукаючи відповіді на дідові слова. „Премія? Ні, то пусте, на телицю я б і сам спромігся. А що ж? Повага людська, шана?“ Китиця згадав, як голова привселюдно тиснув йому руку, дякував, як усі збори плескали в долоні. Спогад був прийнятний, радісний. „То само собою, ну, тільки не все“. Думав Максим про шану і знов питав сам себе: „Ну, то що ж, що? Ну, скажу так. Будуть у нас заводські коні (уявив вороного красуня жеребця). Я їх доглядатиму. Ну і що ж? Люди казатимуть, що то я їх завів і виглядів... Ну, це ж знов виходить шана!“ В голові був липкий туман, думки неясні, не-

чіткі. І серед них плавала якась одна, важлива така, якої він ніяк не міг схопити, а вона якраз би й дала відповідь дідові. Та хіба ж її схопиш? Слизька, як линок. Максим хитнув головою, та, так і не знайшовши відповіді, гукнув дідові:

— Клопочуся, діду, клопочуся... І клопотатися буду, діду! Чуєте?—І радісно засміявся.

Федот по-своєму зрозумів його сміх. Він перехилився до Максима, значуще підморгнув йому і, бризкаючи слиною, папищав:

— Догадуюсь, Максиме. Ще б пак! Я не раз казав: Кितिця—це голова, на весь світ голова. Премія? Давай і премію. Колгоспи—не довго, а мо й власть... Кому худібка? А то ж кому: хто клопотався? Хто виглядів?—Гиденький смішок забелькотів у беззубому роті, і скуйовджена, руда з сивим борідка затрусилася.

Посмішка сповзла з Максимового обличчя. Кров підступила до голови, обличчя густо почервоніло. Швидко-швидко закрутилися клапті окремих думок, але ні одної цілої. Дихати враз стало важко.

— Ні, не те... Не власть! П'явка... П'явка,—хрипкувато видушував Максим.

Дідок хихикав:

— Ти, синку, не крийся. Я тобі, як батько рідний, а ти п'явку...

Кितिця силкувався з'єднати свої розірвані думки... Голова горіла. У грудях калатало так, немов там хтось молотив ціпом. У руці чвакнув затиснутий солоний огірок. Максим несамо-витів:

— Чалий—п'явка! Есть така у людей... Наука есть усяка, професори, лікарі... І вашу п'явку можна геть! Струмент есть такий у лазареті, ножі гострі. Узав—чик і нема. Чик—і нема! Я сам піду в цю науку, різати буду, всім різати. Геть п'явку!

Кितिця гупнув кулаком по столу. Пляшка, хліб, тарілка, миска з огірками, брязнувши, злетіли додолу. Тільки ніж провалився у щілку між дошками і лишився на столі—стирчав колодочкою. Дідок трусив борідкою, тепер уже не від сміху, а з ляку. Максим схопив ножа і, схилившись до діда, несамо-вито зашепотів:

— Це у вас п'явка, діду! Про власть, про худобу, п'явка... Я вам її виріжу, чуєте? Виріжу! А науку потім... Смокче? Кажіть, де смокче?

Федот з ляку зовсім отетерів. Вирячені очиці не ворухилися, сині губи розтулилися для крику, та так і застигли. А Кितिця схопив діда за петельки, присунувсь ближче:

— Не бійтесь, діду,—шепотів.—Легше стане... От у мене її вже нема...

Федот затріпавсь у сильнюючій руці Максима, зібрався з силами й закричав Крикнути він хотів сильно, пронизливо,

Трьома стрибками жеребець підскочив до кобили.
Зо стаєнь вибігли стайничі. Зчинився лемент, жеребця знов узяли на ланцюг, на Федота кричали, лаяли, нахвалялися по потилиці вибити з двору. Дід швиденько запряг і мерщій ходу, щоб бува й справді не попобили.

* * *

Китиця налив чарки. У пляшці лишилося вже на денці.
Випили.

— Не пригадали? — спитав Максим.

Федот звів посоловілі очі до стелі. Пригадував. Голос у Максима хрипкий, суворий. Брехати ніяк не можна. Дідок зітхнув, похитав головою і жалісно, п'яненько пропищав:

— Та як ти його пригадаєш? На календарях ми неграмотні, а прикмети всі тепер перекутилися. Було згадав покрову, як і що, чи на покрову чи після, чи коли, а тепер хоч убий. Чи на покрову, чи після? Федот замислено підніс палець до лоба. — Я тепер уже не знаю, коли й покова. Знаю, дощ був холодний...

Китиця схилив голову на долоню і, спершись ліктями на стіл, дивився на дідка. Максим сп'янів до тієї міри, коли в ногах почувается невелика терпкість, коли голова починає трохи крутитися, а язик стає хоробрий і неповороткий.

Дідок одідрав беззубим ротом шматочок сала, поковиляв його гнилими корінцями та так, не розжувавши, і ковтнув.

— Чудно мені, що ти клопочешся... Хіба може за премію? — спитав він.

Китиця не любив Федота. „Непотрібна людина“, казали про дідка в колгоспі. Такої думки був і Максим. Ледащо, брехун, п'яниця. Те, що припадало на його короткі трудовні, дід пропивав, а потім, нарікаючи на долю, на колгосп, на владу, ходив по сусідах позичати, звісно, без віддачі. Та йому вже й не позичали: просто так хто хіба дасть окраєць, як жебракові.

Гидкий був дідок. Випивати з ним Китиця ніколи б не сів, якби не така нагода, не така радість.

„Справді, чого клопочуся, який інтерес?“ — думав він, шукаючи відповіді на дідові слова. „Премія? Ні, то пусте, на телицю я б і сам спромігся. А що ж? Повага людська, шана?“ Китиця згадав, як голова привселюдно тиснув йому руку, дякував, як усі збори плескали в долоні. Спогад був приємний, радісний. „То само собою, ну, тільки не все“. Думав Максим про шану і знов питав сам себе: „Ну, то що ж, що? Ну, скажу так. Будуть у нас заводські коні (уявив вороного красуня жеребця). Я їх доглядатиму. Ну і що ж? Люди казатимуть, що то я їх завів і виглядів... Ну, це ж знов виходить шана?“ В голові був липкий туман, думки неясні, не-

чіткі. І серед них плавала якась одна, важлива така, якої він ніяк не міг схопити, а вона якраз би й дала відповідь дідові. Та хіба ж її схопиш? Слизька, як линок. Максим хитнув головою, та, так і не знайшовши відповіді, гукнув дідові:

— Клопочуся, діду, клопочуся... І клопотатися буду, діду! Чуєте?—І радісно засміявся.

Федот по-своєму зрозумів його сміх. Він перехилився до Максима, значуще підморгнув йому і, бризкаючи слиною, запищав:

— Догадуюсь, Максиме. Ще б пак! Я не раз казав: Кितिця — це голова, на весь світ голова. Премія? Давай і премію. Колгоспи — не довго, а мо й власть... Кому худібка? А то ж кому: хто клопотався? Хто виглядів?—Гиденський смішок забелькотів у беззубому роті, і скуйовджена, руда з сивим борідка затрусилася.

Посмішка сповзла з Максимового обличчя. Кров підступила до голови, обличчя густо почервоніло. Швидко-швидко закрутилися клапті окремих думок, але ні одної цілої. Дихати враз стало важко.

— Ні, не те... Не власть! П'явка... П'явка,—хрипкувато видушував Максим.

Дідок хихикав:

— Ти, синку, не крийся. Я тобі, як батько рідний, а ти п'явку...

Кितिця силкувався з'єднати свої розірвані думки... Голова горіла. У грудях калатало так, немов там хтось молотив ціпом. У руці чвакнув затиснутий солоний огірок. Максим несамовитів:

— Чалий—п'явка! Есть така у людей... Наука есть усяка, професори, лікарі... І вашу п'явку можна геть! Струмент есть такий у лазареті, ножі гострі. Узяв—чик і нема. Чик—і нема! Я сам піду в цю науку, різати буду, всім різати. Геть п'явку!

Кितिця гупнув кулаком по столу. Плешка, хліб, тарілка, миска з огірками, брязнувши, злетіли додолу. Тільки ніж провалився у щілку між дошками і лишився на столі—стирчав колодочкою. Дідок трусив борідкою, тепер уже не від сміху, а з ляку. Максим схопив ножа і, схилившись до діда, несамовито зашепотів:

— Це у вас п'явка, діду! Про власть, про худобу, п'явка... Я вам її виріжу, чуєте? Виріжу! А науку потім... Смокче? Кажіть, де смокче?

Федот з ляку зовсім отетерів. Вирячені очі не ворухилися, сині губи розтулилися для крику, та так і застигли. А Кितिця схопив діда за петельки, присунувсь ближче:

— Не бійтесь, діду,—шепотів.—Легше стане... От у мене її вже нема...

Федот затріпавсь у сильнюючій руці Максима, зібрався з силами й закричав Крикнути він хотів сильно, пронизливо,

щоб почув увесь світ. Але так не вийшло. Вийшов шепелявий, тихий писк:

— Лятуйте, калавур...

І все таки цей писк дійшов до Китиччиної свідомості. Максим стямився, пустив Федота, кинув ніж.

Дідок незабаром отямився. Боязко озираючись на господаря, він спробував звестися. Ноги тремтіли, відмовлялись держати тіло.

Китиця, трохи похитуючись, підійшов до нього, насунув йому шапку й мовчки взяв за комір.

Максим відчинив двері й виштовхнув гостя.

* * *

Спати Китиця пішов на стайню.

При світлі ліхтаря, в сутінках повітки, Максим довго стояв біля стійла Чалого і, насупившись, задумливо дивився на знайомі обриси коня.

Скільки разів останнім часом він спинався біля Чалого, думав, прислухався, чи не ворухнеться, не смокче всередині п'явка. Частіше й частіше згадувалась остання ніч... Уявляв себе—великого, здоровенного. Уявляв Чалого. Власне не Чалого, а тільки його шию, обкручену своїми, як полози, руками. Уявляв гриву, змочену... слізьми. Сльози! Коли спогад доходив до них, Максим крутив головою, немов відбивався від мух, і ніяково переступав з ноги на ногу. Це був осоружний спогад (добре, що хоч ніхто не бачив). Йому хотілося викинути геть, вирвати з корінням, вирвати не тільки спогад, а й сам факт. Так спробуй же його тепер вирви...

Максим ступнув до стійла, ляснув Чалого по крижах долонею і тихо з сумом промовив:

— Повернись.

На коня найшли норови. Він повів головою, прищулив вуха, але з місця не зворухнувся.

— Повернись!—гримнув Китиця гнівно і стусонув коня носом по нозі.

Чалий кинув задом. Максим ледве встиг відскочити, і копита, шарахнувши його по стегну, мелькнули перед самісіньким носом.

У грудях враз закипіло. В нестямі Максим схопив кийок, що підвернувся під руку, і почав люто лупити коня. Кінь рвав міцний недоуздок, відбрикувавсь, бив задки, а потім переможений, тулився в куток і безсило хропів. Максим обливався потом, несамовито сичав:

— П'явка... П'явка...

І коли зовсім знесилів, кинув кийок, тиняючись, вийшов із стійла і, відсапуючи, упав на солому.

Прокинувся рано. В роті було кисло, пекла смага; в голові гули похмільні джмелі. Думати про вчорашній день було не-

приємно. „Ту непотріб, здається, трохи не зарізав“, згадав Максим Федота і сплюнув. Спогад про Чалого був тяжкий, болючий, пік соромом: „За що бив тварину? За що мучив? Спитати йолопа,—лаяв він себе,—то й не скаже... Не в ньому ж п'явка, а в тобі, ну, себе й бий“. Глибоко зітхнувши, скрипивши губи в презирливу посмішку, промовив:

— Ударник... Премію—молодець брати.

Його самокартання перервав якийсь незвичайний шелест у Гапчиному стійлі. Максим підвівся на лікті.

Шибки на дверях уже почали сіріти. Розвиднялося.

Китиця пильно вдивлявся перед собою, але в стайні ще було поночі, і він нічого не бачив, крім неясної темної купи—Гапчиного тіла. І раптом ця темна маса заржала слабеньким, ніжним, досі нечуваним у стайні голоском.

Китиця прожогом схопився, намацав сірники.

Блідо-жовтувате світло ліхтаря освітило стійло. Гапка форкнула, довірливо повернула голову і мотнула хвостом. Боки її запали, вона дуже схудла. Але крім неї в стійлі нікого не було.

Китиця ступнув ближче, неспокійно озирнувся. І враз його очі засяяли радістю.

Під Гапчиним животом ворухнулися два тоненькі кілочки. Максим нахилився. По той бік Гапки на хитких ніжках стояло довгождане, омріяне лошатко.

Китиця зайшов на той бік. Мати стурбовано настрєнчила вуха, обернулася і, не відчувши небезпеки, заспокоїлась. Максим вище підняв ліхтар. Лошатко—матово-сіре, довгоноге і таке кумедне—стояло на високих ніжках і тикалося пичкою в туге вим'я матері. Воно вже було зовсім сухе. „Мабуть, ще звечора...“ подумав Максим і, хоч усе обійшлося гаразд і без нього, неприємно до себе ворухнулася в ньому.

Лошатко, відчувши сліпими оченятами світло, повернуло голову і потяглося до ліхтаря. Китиця присів накарачки, зашепотів:

— Кобилка. Так і єсть, кобилка... Нежданка, значить... Нежданка!—голосно, по-дитячому засміявся.

У стайні було тихо. Коні, немов розуміючи всю урочистість хвилини, дихали рівно, тихо, щоб часом не завадити стайничому. Тільки задерикувата Горлиця прищулила вуха, повернула голову на ліхтар і побачивши, як великий чоловік незграбно сидів навкарачках перед малим лошам, легенько тикав його пальцем у носик і заливчасто, по-хлоп'ячому сміявся, презирливо пирхнула і відвернулася геть.

За дверима залунали людські голоси. У двері грюкнули. Лоша вперше на цьому світі прислухалось, задерло хвостик і грайливо підстрибнуло. Але стрибати було ще рано: слабенькі ноги зігнулися і воно ткнулося колінцями на соломі. Китиця схопився і побіг відчиняти двері. Починався день.

Звістка про Гапчин приплід швидко розійшлася.

Перші дивитися на Нежданку прибігли школярі-піонери. Вони цілою юрбою вдерлися в стайню, сміялися, кричали, кожне намагалось торкнутися лошати рукою, всяк обіцяв його пасти, і всі гуртом взяли над ним шефство.

Заходили й дорослі. У Кितिці був святковий настрій. Він ніяково розводив руками, розказував про Гапку, про несподіваність, про вороного жеребця. Знавці признавали в лошаті високу кров.

Удень на стайню зайшли голова колгоспу із старшим конюхом.

— Хрестини, Максиме Сергійовичу, справляй!—підморгнув голова.—Така ударниця знайшлася...

— Факт—ствердив старший.—Без могорича тут не можна.

Слово „моторич“ зворухнуло у Кितिці погану згадку. Відганяючи її, він почав щось говорити, та не до ладу, зніяковів і замовк. Голова Нежданку хвалив дуже, а про Гапку спитав, чи вона ще родитиме.

— А як же, факт. Я давно казав, що з неї діло буде,—відповів старший.

Виходячи з стайні, голова тиснув Максимові руку і щось говорив похвальне. А коли старший відвернувся, додав:

— Старший у нас не таго... Кращого б нам...

Натяк голови Кितिця зрозумів. І враз перед ним встав учорашній вечір, захеканий, хропучий Чалий. Соромом укрилося обличчя, очі опустилися вниз.

Старшого Максим затримав на хвилинку.

— Петре Івановичу, хотів вас попрохати...

— А що таке?

— Та тут таке діло. У Семена одно стійло пусте...

— Ну?

— А мені Гапчине б розгородити—тісно тепер їй. Так коли б до Семена від мене одного коня...

— Це можна. Скажи, я сказав...

— Так я сьогодні й одведу.

— Ну-ну.